

Paracelsus.

(Tema 400. surmapäeva puhul.)

Herbert Normann.

(Ühe joonisega.)

Vast haljendab kord aegade möödudes,
mis nüüd veel idanemas.

Paracelsus.

Huvitavamaid kujusid 16. sajandi arstiteaduse ajaloos on küll Paracelsus (1493—1541), silmapaistev reformaator, kes julgelt ja jõuliselt välja astus spekulatiivse galeenilisaaraabia meditsiinilise õpetuse ja tardunud usu vastu autoriteetidesse, nähes ainuõiget arstiteaduse arenguteed looduse tähelduses, eksperimendis ja oma teadumusi. Ka on ta meditsiinilist ravimivara oluliselt rikastanud, eriti metalliliste vahendite tarvitusele võtmisega. Tema surmapäevast on nüüd möödunud 400 aastat.

Paracelsus, õieti Philippus Theophrastus Bombastus von Hohenheim (ta kreeko-latiniseeris oma nime humanistide eeskujul hiljem Ferraras Paracelsus'eks) põlvenes vanast švaabimaa Hohenheimi Bombastide aadlisoost. Ta sündis 17. detsembril (mõnede andmete järgi 10. novembril) 1493 Šveitsis, Švitsi kantonis ühes üksildases majas Einsiedelni läheduses üle Sihli jõe viiva Kuradi silla juures, kus tema isa Wilhelm Bombast von Hohenheim, kes nähtavasti oli õppinud Ferraras ja seal 1480. aasta ümber arstiteaduse litsentsiaadi kraadi omandanud, tegeles õpetatud arstina. Poja sündides ristiti see Theophrastus'eks suure antiikaja botaaniku Theophras-

tos'e¹⁾ järele, kelle taimeteaduslikud tööd Wilhelm v. Hohenheim'i Ferrara õpetaja kreeklane Theodor Gaza 1476 ja 1477 esmakordselt oli tõlkinud ladina keelde (Sudhoff).

Oma varase lapseõlve saatis Paracelsus mööda vaikselt mägede üksinduses, mis ei jätnud temasse sügavat mõju avaldamata. Varakult kaotanud ema, siirdus ta 9-aastaselt (1502) isaga Villach'isse Kärntenis, kuhu viimane asus tegelema arstina ja oletavasti ka keemia õpetajana sealses mäekoolis.

Esimesed teadmised omandas noor Paracelsus oma isa juhatusel (see suri 8. sept. 1534), kel oli suur raamatukogu ja kes peale arstiteaduse tundis hästi ka botaanikat, keemiat ja metallurgiat. Siis siirdus Paracelsus Ferrarasse ja lähedaisse Padovasse ja Bolognasse, tutvudes kõigega, mida toaegne arstiteadus suutis pakkuda, eeskätt anatoomiaga. Elavalt võttis ta osa disputatsioonest ja muust õppetööst ning omandas 1515. a. ümber Ferraras doktoritiitli humanisti Nicolò Leoniceño (1428—1524) juhatusel, kes oli tõlkinud elegantssesse ladina keelde Hippokrates'e aforismid, ühena esimesist kriitiliselt suhtunud oma uurimuste põhjal vana-desse autoriteetidesse, välja andnud alates 1492. a. teose *De Plinii et aliorum in medicina erroribus* 4 köites ja veel aastakümneid enne Girolamo Fracastoro't tabavalt kirjeldanud süüfilist.

Kuid Itaalias omandatud teadmised ei rahuldanud noort Paracelsus't. Kõik, mis seal õpetati, oli küll loogiline ja mõistusega haaratav, kuid selles puudusid täheldused ja teadumused elust. Neid aga oli Paracelsus'el, kes loo-

¹⁾ Theophrastos, pärisnimega õieti Tyrtamos (374—288) Eresosest Lesbose saarel, Aristoteles'e õpilane, kes temale ka ta nime andis, oli antiikaja silmapaistvaim botaanik. Tema sulest on säilinud 2 teost: *Περὶ φυτῶν ιστορίας* (*De historia plantarum*) 9 köites ja *Περὶ φυτῶν αἰτιῶν* (*De causis plantarum*) 6 köites. Viimases teoses kirjeldas ta väga tabavalt taimede füsioloogiat ja haigusi, kuigi peab „teadusliku botaanika põhjendaja“ au jagama Diokles'ega Karüstosest, keda ta oma teoseis laialdaselt kasutab (Sudhoff).

duse rüpes oli üles kasvanud ja juba maast-madalast haigetega kokku puutunud. Veel üsna noores eas, isa juures, toetudes Dioskurides'ele ja Theophrastos'ele oli Paracelsus tundma õppinud mägede ravimtaimi, samaaegselt ka omandanud keemilisi teadmisi Villach'is, švatsi sulatustehastes Inni orus ja teistes sääraseis tehaseis ning alkeemilisis laboratooriumes oma kodumaa kõrgmägestiku orgudes. Ta oli püsivalt uurinud loodusjõude ja püüdnud neid leida ka haiges inimeses, toetudes vaid mõistusele, täheledusele ja keemilisele eksperimendile. Ja Paracelsus'e surematuks vaimuteoks jääb (Sudhoff), et ta tähelduse ja eksperimendi põhjal näitas nelja kardinaalmahla — vere, lima, kollase ja musta sapi — põhjendamatus, millega 2000-aastase spekulatiivse patoloogilise õpetuse asemele astus tõelikkus, elu ise.

Oma teadmiste laiendamiseks läks Paracelsus rännakuile, mis teda peaaegu kõigise Euroopa maadesse viisid ja väheste vaheaegadega kuni tema surmani kestsid.

Itaaliast siirdus ta Saksamaale, Prantsusmaale, Hispaaniasse, Inglismaale, Taani ja Rootsi kuni Stokholmini, sealt Venemaale, Poolasse, Läänemeremaadesse, Ungari ja Slovakkia kaudu oletatavasti Konstantinoopolini, kõike õppides ja kõike omandades, mis loodus- või arstiteaduslikult kuidagiviisi tundus pakkuvat huvi. Ja neil rännakuil tutvus ta igal pool mitmekülgselt nii haiguste eneste kui ka ravimismenetluste ja ravimitega, kogudes täheldusi ja teadumusi mitte ainult teadlasilt ja õpetatud arstidelt, vaid ka habemeajajailt, ebaarstelt, talupoegadelt, külaeitedelt ja teistelt, kõiki omandatud teadmisi, mis sageli olid teadusele tundmatud, oma tähelduste ja teadumustega liites ja neisse üksikasjaliselt süvenedes.

Kolmekümneaastasena oli Paracelsus juba küpsenud mees. Lühikeseks ajaks läks ta, oma rännakuilt tagasi pöördudes, isa juurde Villach'i ja asus siis 1524 Salzburgi. Kuid puhkenud suur talupoegade sõda ei võimaldanud temale seal rahulikku elu ja töötamist ning ta siirdus edasi Schwarzwaldi, Freiburgi, kust lõpuks 1526 jõudis Strassburgi. Sinna lootis

ta püsima jääda, et trükki korraldada oma vahepealseid täheldusi ja uurimusi kodumaa mineraalide, taimede ja tervistusveallikate kohta ning ühtlasi arstinagi töötada. Kuid saatus oli otsustanud teisiti.

Lähedases Baselis oli haigestunud tuntud raamatukaupmees Frobenius (Froben). Õnnetusjuhu tagajärjel, mis teda oli tabanud mõned aastad tagasi, vaevasid teda ägedad valud paremas jalas. Arstid oletasid gangreeni ja soovitasid amputatsiooni. Et kuuldused uuest, Strassburgi asunud arstist olid ulatunud ka Baseli, tahtis Frobenius ka selle arvamust kuulda. Paracelsus tuli, võttis ravimise enda kätte ja suutis haiget ilma operatsioonita sedavõrd parandada, et see peagi jälle Frankfurdi messile võis ratsutada (Sigerist).

See juhtum äratas loomulikult suurt tähelepanu. Frobenius'e majas elas ka Erasmus Rotterdami, kes samuti oli haiglane ja Paracelsus't konsulteeris. Paracelsus'e kuulsus kasvas ja oli siis ka loomulik, et Baseli magistraat teda vabanenud linnaarsti kohale kutsus, õigusega pidada loenguid (Sigerist).

Paracelsus võttis kutse vastu ja asus kevadel 1527 Baseli. Nüüd näis aeg saabunud olevat, et teostada arstiteaduse reformi, mis temal vaimus juba ammu oli küpsenud: kõik, mis ta oli täheldanud, läbi kaalunud ja mõtteis välja töötanud, tahtis ta nüüd kirja panna, selgitada ja oma loenguiks kasutada.

Paracelsus'e loengud Baselis algasid 5. juunil 1527 trükitult levitatud piduliku kavaga. Selles rõhutas ta, et mitte tiitlite ehe, kõneosavus, keeletundmine või raamatute studium, vaid looduse saladuste tunnetamine loovad arsti. Ta lubas puhastada arstiteaduse *ab erroribus gravissimis* ja lugeda nii praktilist kui ka teoreetilist meditsiini mitte Hippokrates'e ja Galenos'e järgi, vaid oma teadumuste põhjal, mis omandanud looduselt, ning tõestuste vajaduse korral võtta abiks mitte autoriteete, vaid katseid ja kaalutlusi. Lõpuks hoiatas ta aga liiga kergelt otsustada tema

enese üle enne, kui teda pole kuulatud, ning soovitas heatahtlikult tutvuda tema püüdega reformeerida meditsiini.

Paracelsus luges Baselis vaid 2 poolaastat. Suve- semestril 1527 käsitles ta üldist farmakoloogiat ravimite määramisega, eripatoloogiat ja teraapiat ning vigastusi, suvevahe- ajal pulsi- ja kusediagnostikat, ravimtaimi, purgeerimist, aadrilaskmist ja Hippokrates'e aforisme, kuna talve- semestril 1527/28 kandis ta ette kirurgilisi haigusi (naha haavandilisi protsesse ja kasvajaid), ravimite valmistamist ja „tartarilisi“ haigustusi (Sudhoff), seejuures luges ta kirur- gilist ainet saksa keeles, mis oli kuulmata uuendus.

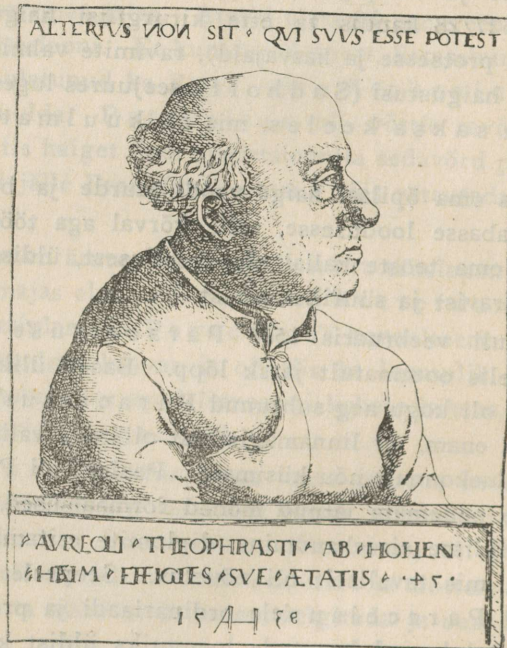
Ta viis oma õpilasi haige voodi juurde ja botaanilisis vaatlusis vabasse loodusesse, selle kõrval aga töötas ta ise väsimatult oma teoste kallal elupikendusest, üldisest haava- ja haavandiravist ja süüfilise ravist.

Seal tuli veebruaris 1528 Paracelsus'e õppetege- vusele Baselis ootamatult järsk lõpp. Baseli ülikooli arsti- teaduskond oli kogu aeg suhtunud Paracelsus'esse vaen- likult, seda enam, et linnamagistraat oli teda valinud linna- arstiks teaduskonnalt nõu küsimata. Pealegi oli Paracel- sus tähele panemata jätnud mõned formaalsused, nagu üli- kooli matriklisse sissekandmine, diplomite esitamine ja dis- putatsioon, mis tavaliselt oli nõuetav. Seepeale ei andnud teaduskond Paracelsus'ele ordinariaadi ja promotsiooni õigust ja ei lubanud kasutada loenguiks üldist kuuldesaali, püüdes takistada isegi tema arstipraksist.

Algas äge võitlus. Magistraadi korraldusel pääses Para- celsus lõpuks siiski kuuldesaali, hakkas pidama loenguid. Kuid isegi kuulajad ei mõistnud suurt uuendajat. Ühel hommikul leiti kirikute uste küljes pilkeluuletusi Para- celsus'e kohta. See löök oli valus. Frobenius oli vahepeal surnud. Ainult linna magistraat sidus Paracel- sus't veel Baseliga. Kuid varsti tekkis ka sellega konflikt.

Paracelsus oli ravinud üht doomhärat ja nõudis oma töö eest kõrget honorari, sest tema arvates pidid jõukad

maksma, et võimalust oleks vaeseid ravida tasuta. Doomhärri aga keeldus. Asi läks kohtusse, kus Paracelsus protsessi kaotas. See pahandas teda lõplikult ja ühel veebruarikuu päeval 1528 lahkus ta ootamatult teaduskonna suureks rõõmuks Baselist, veendunud, et tema kaasaegsed, ka noored, pole veel küpsed tema vaadete ja õpetuse jaoks (Sigerist).

Paracelsus 45-aastasena.

(Augustin Hirschvogel'i uurend aastast 1538.)

Baselist siirdus Paracelsus Kolmari (Elsassis), kaatsusega ümber töötada oma loengute käsikirjad ja neid trükki korraldada. Peale selle oli temal tarvidus end rehabiliteerida, teadusmaailmale selgeks teha, milles peituvad tema õpetuse põhialused.

Kuid ei Kolmaris, ei Baselis ega Strassburgis ei tahtnud keegi tema käsikirju kirjastada. Lõpuks avaldas Nürn-

bergi magistraat oma nõusoleku mõned neist välja anda, mis 1529 ka teostus. Ent juba tõstis Leipzigi arstiteaduskond valju protesti, mille tagajärjel tee Paracelsus'e loomingu avaldamiseks jälle sulgus. Algasid taas rännakud, mis ligi kümme aastat kestsid ja Paracelsus'e viisid üle St. Galleni, Inni ja Eisaki ning Ülemreini orgude, Engadini, Tirooli ja Viini, kus ta varemgi kord oli viibinud, jälle Kärnteni. See oli 1538. a. ümber. Pikil rännakuaastail oli Paracelsus'el rohkearvuliselt töid valminud, mõned neist ka avaldamist leidnud, kuid eluvintsutused, vaen ja pettumused olid temast juba kibestunud, murtud mehe teinud.

Kärntenis asus Paracelsus Klagenfurti elama, vaevalt 45 aastat vana. Seal võttis ta viimast korda kokku kogu oma meditsiinilised töökspidamised ja kujutlused. 1540 siirdus ta loodusteaduste suure sõbra Salzburgi ülempiiskopi Baieri printsi Ernsti kutsel Salzburgi, kus teda vaevalt 48-aastasena tabas 24. septembril 1541 surm. Tema põrm maeti Püha Sebastiani kirikusse.

Paracelsus on palju kirjutanud, kuid enamik tema töist kannab juhuslikku laadi, puudub nagu lõplik kuju, mis küll seletatav autori rändeluga, kus puudus võimalus rahulikuks töötamiseks ja süvenemiseks.

Paracelsus'e noore ea töödest on eriti huvitav tema *Paramirum*, väike teos haigusest ja tervisest. Inimeselus on otsustava tähtsusega 5 elusfääri — *entia*. Esimene neist on *ens astrale*. Igal inimesel on oma konstellatsioon. Iga inimene on oma aja laps, on vaid lüli üldises loomingu. Inimene ja ümbrus suhtuvad teineteisesse vaenlikult. Kuid inimene vajab ümbrust, et sellest hankida enese säilitamiseks toitu. See on juba teine sfäär — *ens veneni*. Kuid inimene sõltub veel määratlusest, saatusest, sellest eluringist, milles ta liigub sünnist surmani. See on *ens naturale*. Ja viimaseks on inimesel teadvus, eneseteadvus. Vaimu varal muutub ümbrus inimesele maailmaks, kus ta tegeleb mõtleva ja loova olendina. See on *ens spirituale*. Neist neljast sfäärist ähvardavad inimest haigused. On sfää-

rid kooskõlas, on inimene terve; häired selles kooskõlas põhjustavad haigusi, ka maailmahaigusi, nagu taudid, aga haigused võivad tekkida ka ümbruse kaudu, näiteks toitlushäired. Samuti võivad haigusi põhjustada inimese elukulg ja vaimsed häired. Nelja mainitud sfääri kohal aga püsib viies sfäär — *ens Dei*. Viimasest sõltub tervistumine, tagasipöördumine üldise loomingu lüliks. Arsti ülesanne on haiget sellesse sfääri tagasi juhtida (Sigerist).

Paracelsus'e *Paramirum* on vaid fragment, vaid sissejuhatus. Sellele, teoreetilisele osale pidi järgnema veel praktiline, terapeutiline osa. Kuid juba esimenegi osa näitab Paracelsus'e mõttekäigu põhiprobleeme ja moodustab meditsiinilise antropoloogia julge katse (Sigerist).

Paramirum valmis 1520. a. ümber, ilmus aga trükkis alles 1575. aastal.

Teise *Paramirum*'i kirjutas Paracelsus aastail 1530—1531. See oli haiguste üldine etioloogia, milles ta muuseas üksikasjaliselt taasesitas juba varem tema poolt käsitletud „tartarilisi“ haigusi, põrgutule sarnaselt põleva tõvestava aine *tartarus*'e (Haeser) abnormseid eritumis- ja sadestumistoimusi kehamahlades, mis põhjenevad hapete patoloogilisel moodustamisel ja nende toimel kudedesse. Need haiglased eritumised, salvestumised, lubjastumised ja konkrementide moodustamised kujutasid Paracelsus'e kemopatoloogia olulise tulemuse, mis põhjenes oma täheldusil ja haaras podagrat, reumatismi, lubjastusi, ostiiti ja ekssudatiivseid diateese, pakkudes tänapäevagi teadlasele veel laialdast huvi (Sudhoff). „Tartarilisi“ haigusi diagnoosis Paracelsus peamiselt uriini uurimise põhjal ning tarvitas nende raviks leelisi.

Teistest haigustest huvitas Paracelsus't eriti süüfilis, mida ta ka mitmes töös on käsitlenud.

Paracelsus nägi süüfilises tema päevil laialt levinud kõlvatu suguelu läbi taastekkinud haigust, mis seepeärast vajab ka uusi ravivahendeid. Süüfilis on tekkinud nahalööbe (*Aussatz*) ja valge vooluse segunemisest, on aga

vastandina leeprale tervistatav. Süüfilis levib vaid otsese ülekande ja pärilikkuse teel. Otstarbekaim ravim on elavhõbe, eriti selle punane pretsipitaat (H a e s e r).

Täiesti eitavalt suhtus P a r a c e l s u s süüfilise guajakkravisse, mida tollal seotult higistamisravingutega peeti spetsiifiliseks. Oma seisukoha selle ravi kohta avaldas ta töös *Vom Holtz Guaiaco*, mis ilmus 1529. a. Samal aastal ilmusid ka tema teised süüfilist käsitlevad tööd. Ja kuigi P a r a c e l s u s'e tõekspidamised süüfilise kohta polnud vabad eksimustest, jõuti tema süfilidoloogia tasemele taas vaid 19. sajandil.

Põhjanev teos on Paracelsus'e *Paragranum*, mis valmis lõplikul kujul 1530. a. Kolmaris. Selles teoses püüab P a r a c e l s u s end peale lahkumist Baselist rehabiliteerida ja selgitab ka oma õpetuse põhialuseid.

Arstiteadus tugineb *Paragranum*'is neljale sambale. Esimene samm on filosoofia. Kuid see pole keskaegne skolastika, vaid looduse tunnetamine. Loodusest tuleb haigus ja tuleb ka tervistumine. Teine samm on astronoomia. Taevas suhtub elavasse olendisse nagu isa pojasse. Meie mõistame inimest vaid siis, kui tunnetame tema kosmilist seotust. Kolmas samm on keemia. Selle ülesanne pole mitte kulla ja hõbeda leidmine, vaid toimivate ravimite valmistamine ja bioloogiliste toimuste avastamine. Ideaalne keemik on loodus ise, seda peab jälgendama. Neljas samm on lõpuks v o o r u s (*virtus*). Ravimi alus on armastus. Ainult tõsine, jumalakartlik ja omakasupüüdmata inimene võib olla hea arst (S i g e r i s t).

Väga huvitavad on ka P a r a c e l s u s'e tööd *De Caduco* ja *De Caduco Matricis*, milliseis ta käsitleb neuroose, epilepsiat ja hüsteeriat. Neurooside ala on ta ka hiljem arendanud ja suurepäraselt selgitanud hingeelu mõju kehatoimusesse nii terveil kui ka haigeil päevil, haarates ühtlasi religiooni, ebauskusku ja psühhoteraapiat.

Katkupuhkemine Inni ja Eisaki orus 1535. a. põhjustas ühe katkutöö tekkimise Sterzingi linna tarvis. Samal ajal on ta nähtavasti taas külistanud švatsi mäekaevandusi ja sula-

tustehaseid ja kirjutanud oma töö mäetõbedest, mis põhjenes vaid oma täheldusil. Sellest tööst, milles ta põhjanevalt kujutas tõbesid, mis tabavad elavhõbedaga ja teiste metallide ning metalloididega töötavaid kaevandusis ja sulatustehaseis, oleks *Sudhoff*'i arvates juba üksi jätkunud *Paracelsus*'e nime surematuks tegemiseks. Kuid *Paracelsus* oli oma ajast ette jõudnud ja töö ilmus alles peale tema surma 1567. a.

Huviga uuris *Paracelsus* ka Šveitsi tervistusallikaid ja Reini süsihapet sisaldavaid mineraalvesi. Eriti hindas ta *Pfäfersi*, *Teplitzi*, *Wildbadi* ja *Badeni* terme ja *St. Moritzi* tervistavaid joogivesi *Engadinis* (*Oefele*). Üks peallikaist *St. Moritzis* kannab veel tänapäev tema nime. „*Bad Pfeffersi*“ kohta *Ülemšvitsis* ilmus *Paracelsus*'el 1535. a. eritöö.

Kirurgia alal andis *Paracelsus* 1536 kahes samaaegses trükis *Ulmis* ja *Augsburgis* välja oma *Grosse wundartzney von allen wunden/ stich/ schuß/ bränd/ biß/ beynbrüch/ vnd alles was die wundartzney begreift/ mit gantzer heylung vnd erkantniß aller zufell/ gegenwertiger vnd künfftiger on allen gebresten angezeugt...* (*Ulm* 1536)¹⁾ esimese raamatu, millele veel samal aastal järgnes teine raamat. Mõlemad raamatud levisid sedavõrd kiiresti, et juba 1537. a. ilmusid mõlemad teises trükis.

Oma kirurgias, mis on võrsunud tema *Baselis* 1527/1528 peetud loenguist, võrdleb *Paracelsus* inimest kanamunaga, leides, et selle koorele vastab inimese nahk. Nagu muna väliseil mõjustusil rikneb, kui koores osutub pragu, nii kahjustatakse ka inimese organism, kui nahk saab vigastatud. Vigastus ise pole veel haigus, kuid „õhk“ on see, mis „mürgistab“ haavu (*Brunn*). Neid ravida tuleb võimalikult lihtsalt ja mitte õmmelda; haavatud ise peavad saama head toitu ja mitte liiga vähe. Vanu haavu tuleb ravida rõhkõidiste abil plaasterribadega (*Brunn*).

¹⁾ Augsburgi väljaandel on väheoluliste muudatusiga sama pealkiri.

Paracelsus tõmbab kindla piiri operatiivse ja mitteoperatiivse kirurgia vahel, olgugi et näib tundvat ka operatiivseid võtteid, kuid ainult universaalarsti seisukohalt. Ise pole ta nähtavasti operatiivse kirurgia alal kunagi tegelnud (Sudhoff).

Aastal 1538 Kärntenis pani Paracelsus kirja veel oma „seitse defensiooni“, milles taas kord end rehabiliteerib ja „arstide eksikäigud“, ägeda rünnaku kogu kaasaegse meditsiini vastu, milles viimast korda oma käsitluse, oma arusaamise kogu meditsiini reformist väljendab. Ühtlasi läkitab ta hippokraatilisile arstele oma tervituse, arvates ka ennast, sügavat Hippokrates'e austajat, nende hulka. Ja mainitud töödega õieti lõpebki tema kirjanduslik tegevus, tema arstlik testament (Sudhoff).

Paracelsus'e kustumatuks teeneks aga on ja jääb, et ta keemia rakendas teraapia teenistusse, nagu seda varem veel polnud nähtud. Ta õpetas metalliliste vahendite: elavhõbeda, tina, raua, vase ja antimooniumi, peale selle väävlit tarvitamist mitmesuguseis ühendeis ja astus energiliselt välja ravimise vastu suurte julgete ravimannuseiga. Etteheitele, et ta haigeile mürke andvat, vastas ta, et iga vahend on mürk, sõltub vaid annusest, et vahend mürk ei ole. Tähtis on seejuures toimiv printsiip — *arcanum* (Sigerist).

Esimesena õpetas Paracelsus toimeaineid droogest eraldama ja neid tarvitama ekstraktide ja tinktuuride kujul. Tema raviideaaliks oli spetsiifiline teraapia.

Keemia aga võimaldas Paracelsus'ele veel sügavalt mõista kõiki toimumisi nii anorgaanilises kui ka orgaanilises looduses. Igal pool nägi ta kolme printsiipi: põlevat (*sulfur*), haihtuvat (*mercurius*) ja tulekindlat (*sal*), mis säilib tuhana. Elutu aga teeb elusaks eriline oma jõud, mille ta nimetas *archaeus*'eks (Sigerist). Ka atmosfääris on olemas oma eriline toimiv substants *chaos*, mida tuleb pidada Joh. Baptisti van Helmont'i (1577—1644) „gaasi“ ja ka meie gaaside eelkäijaks.

Paracelsus'e mõju arstiteaduse üldarengusse oli algul väike, mis ka täiesti arusaadav, arvestades tema vaid lühikest õppetegevust ja tema tööde ilmunisele tehtud takistusi.

Omas enamikus hakkasid tema tööd ilmuma alles hiljem ja kuni 1600. aastani oli neid juba üle 200 avaldatud. Koguväljaandeid tema töödest on tänini ilmunud üle 500. Kuid täie selgusega avaldatud mõte, et vaid looduse tunnetamine, teadumused ja katsed tagavad loodus- ja arstiteaduse arenemist, on jäänud püsima (Sudhoff).

17., 18. ja isegi veel 19. sajandil on Paracelsus'ele ette heidetud, et ta pole loonud ja järele jätnud kindlat meditsiinilist süsteemi ja et selle on moodustanud tema õpetusest alles tema taani õpilane Peder Sørensen (1542—1602). Kuid see etteheide pole põhjendatud, sest ka 19. sajand pole enam loonud loodusteaduslikus meditsiinis mingit süsteemi, vaid on esitanud ainult tõsiasju ja tulemusi (Sudhoff).

Ja lõpuks õpetas Paracelsus ka arstilist eetikat, mis tugenes sügavale inimarmastusele. Oli ju tema arvates arstiteaduse üheks alussambaks voorus, *virtus* ehk teisiti eetika. Arst ei tohi Paracelsus'e järgi olla valetaja, kergats, vana naine või timukas, vaid tõemeelne mees. Arst kasvab südames, lähtub Jumalast, toetub teadumusele. Ravimi sügavaim alus on armastus (Sudhoff).

Paracelsus'e suurus aga peitub, nagu õieti tähendab Sudhoff, tema väsimatus ja jõulises edasitungis teadumuse, loodustähelduse ja eksperimendi teel, milles ta nägi ainukest õiget loodus- ja arstiteaduse põhialust ja millele esimesena ohvriks langes õpetus keha neljast kardinaalmahlast. Muidugi polnud tema tõekspidamised eksimatud ja lõplikud, kuid nad avasid siiski tee arstiteaduse edasisele viljakale arengule.

Kirjandus.

K. Sudhoff: Kurzes Handbuch d. Geschichte d. Medizin. Berlin 1922. — Th. Meyer-Steineg u. K. Sudhoff: Geschichte d. Medizin im Überblick mit Abbildungen. Dritte Auflage. Jena 1928. — H. E. Sigerist: Grosse Ärzte. München 1932. —

H. Haeser: Grundriss d. Geschichte d. Medizin. Jena 1884. — Von Oefele: Geschichte der Balneologie und der Grenzgebiete in der Neuzeit. Max Neuburger u. Julius Pagel: Handbuch d. Geschichte d. Medizin. Zweiter Band. Jena 1903 — W. v. Brunn: Kurze Geschichte d. Chirurgie. Berlin 1928. — A. Hirsch: Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten u. Völker. Zweite Auflage. Vierter Band, lk. 497. Berlin u. Wien 1932. — Theophrast von Hohenheim, gen. Paracelsus. Sämtliche Werke, herausgegeben von Karl Sudhoff. I. Abteilung. Medizinische, naturwissenschaftliche und philosophische Schriften. Bd. 1—14. München u. Berlin 1929—1933.

Deutsches Referat.

HERBERT NORMANN: Paracelsus.

Schilderung des Lebenslaufes und Wirkens Paracelsus', Besprechung seiner wichtigsten Schriften und Würdigung seiner Bedeutung für die Entwicklung der Medizin anlässlich seines 400-jährigen Todestages.

Paracelsus, eigentlich Philipp Theophrast Bombast von Hohenheim (geb. zu Einsiedeln in der Schweiz am 17. Dezember 1493), starb bekanntlich am 24. September 1541 in Salzburg.

Als Bekämpfer der spekulativen galenisch-arabischen Lehre und des erstarrten Autoritätenglaubens, hat er bahnbrechend den Gedanken ausgesprochen, dass nur Naturbeobachtung, Erfahrung und Experiment den Fortschritt der Heilkunde und der Naturwissenschaften verbürgen. Er hat die Unhaltbarkeit der Lehre von den vier Kardinalsäften — Blut, Schleim, gelber und schwarzer Galle klargelegt, den Arzneischatz durch die Einführung der Extrakte und Tinkturen und der metallischen Heilmittel bereichert und auch die ärztliche Ethik, die „Virtus“, als eine der Grundlagen der Medizin und des ärztlichen Berufes aufgestellt.

Von seinen zahlreichen Schriften konnte Paracelsus nur einen Teil selbst zum Druck bringen, vieles erschien erst nach seinem Tode.